

УДК: 37.014.5(71)

Ю. І. ШИЙКА, асистентНаціональний університет «Львівська політехніка», МОН України
вул. С. Бандери, 12, 79013, м. Львів, Україна
Julia-shyika@ukr.net**ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ БІЛІНГВАЛЬНОЇ ОСВІТИ
В КАНАДІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ**

***Анотація.** Здійснено аналіз розвитку білінгвальної освіти в Канаді. Період дослідження складає ХІХ – початок ХХ ст. Вивчено та проаналізовано науково-педагогічну літературу, присвячену висвітленню проблеми розвитку білінгвального навчання в англomовних країнах, а також досліджено особливості розвитку двомовного навчання у Канаді за цей проміжок часу. Встановлено, що білінгвальні школи в Канаді активно розвивалися у ХІХ і на початку ХХ ст. Висвітлено основні проблеми та недоліки білінгвальних шкіл ХІХ і початку ХХ ст., а також політичні та релігійні переешкоди, які поставали на шляху створення двомовних шкіл.*

Ключові слова: білінгвальна освіта, двомовне навчання, білінгвальна школа, шкільна система, франкомовне населення, рада опікунів, двомовні вчителі, освітня політика.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Мова одночасно служить символом та середовищем національної культури. Мовне питання Канади є набагато складнішим, ніж просто вибір однієї чи кількох мов, якими користуються при спілкуванні. Воно стосується того, яка з культур існуватиме, а яка приречена на занепад. Це питання однаково важливе для старшого покоління канадців та для новоприбулих іммігрантів. Частина мешканців країни переконана, що повинна існувати єдина Канада, а це передбачає й єдину мову. Проте до уваги не береться той факт, що в країні мешкають іншомовні громадяни, і їхня мова має право на подальше існування.

Наприклад, про французьку мову в деяких провінціях Канади часто говорили як про справжнє лихо, яке прокралося в школи, щоб заважати дітям та збурити політиків всієї провінції. Проте у перших школах, заснованих на території, які згодом утворили територію сучасної Канади, вчителі-священики навчали саме французькою мовою [6, с. 114]. Проаналізуємо історію розвитку білінгвальної освіти в Канаді у ХІХ – на початку ХХ ст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Білінгвальна освіта та окремі її аспекти є предметом педагогічних досліджень як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. Так, теоретичні основи білінгвізму досліджували Є. Верещагін, В. Маккеєм, М. Михайлов, М. Певзнер, І. Турман, А. Ширін; специфіку білінгвального навчання у загальноосвітній школі вивчали К. Бейкер, Дж. Каммінс, С. Крашен. Лінгвістичний аспект такого навчання досліджували Л. Блумфілд, У. Вайнрайх; соціолінгвістичний – В. Бондалетов, У. Вайнрайх, І. Мусін; психологічний – М. Імедадзе, Е. Піл; соціологічний – Б. Спольський, В. Стольтінг; культурологічний – В. Сафонова, Ю. Сорокін, Я. Шародо; історичний – Дж. Гізлін, Дж. Кроуфорд, П. Рамзі; методичний аспект – Р. Байер, Л. Кошкуневич, Д. Мон.

Формулювання мети статті. Мета нашого дослідження – здійснити аналіз науково-педагогічної літератури, присвяченої висвітленню проблеми розвитку білінгвального навчання в англomовних країнах, а також дослідити особливості розвитку двомовного навчання Канади у XIX – на початку XX ст.

Виклад основного матеріалу дослідження. До початку XVIII ст. в Канаді утворилися великі англо- та франкомовні поселення, які значно відрізнялися культурними особливостями. Загалом французькі колоністи розмовляли французькою мовою, належали до Римо-Католицької Церкви і підкорялися своєму законодавству та політичному устроєві. На противагу їм британські колоністи розмовляли англійською мовою, сповідували протестантизм і дотримувалися законодавства, яке базувалося на традиціях загального права [5].

1857 року освітянин і політик Егертон Рєерсон (Egerton Ryerson) у своєму листі раді опікунів школи у місті Шарлоттенбург дозволив використовувати у школах англійську та французьку мови, таким чином уперше офіційно визнавши білінгвальні школи. У своєму листі він писав: «Панове, маю честь повідомити у відповідь на Ваш лист від 16 квітня 1857 року, що французька мова визнається країною так само, як і англійська, тож буде правильно і законно, якщо рада опікунів дозволить вивчати у школі обидві мови, якщо батьки цього забажають. Ваш покірний слуга, Е. Рєерсон» [6, с. 111].

Привілеї, надані французькій мові, стосувалися також і німецької. Німецькомовне населення Верхньої Канади на той час значно переважало за своєю чисельністю франкомовне. Очільники німецькомовних общин непокоїлися через відсутність німецько-англійських шкіл. Свої вимоги створити такі школи вони аргументували таким чином: «Через виключно англomовні школи люди відвернуться від своєї Церкви, поступово спустяться до індивідуалізму та втратять моральні обмеження; такі індивідууми не стануть зразковими громадянами. Батьки втратять свій вплив на дітей через те, що не зможуть читати їм Слово Боже під час сімейних молитов. У випадку нездужання батьків діти не зможуть прочитати їм Святе Письмо» [6, с. 112].

Проте деякі мешканці не погоджувалися з існуванням таких шкіл. Вони вважали, що вивчення двох мов – це величезний недолік шкіл. Кваліфікованих двомовних учителів було дуже мало, тому що люди, які вільно володіли двома мовами, знаходили інше джерело заробітку, аніж викладання у школах.

Наприкінці XIX ст. високий рівень неписьменності серед мешканців провінції Онтаріо приписували саме незадовільному рівневі навчання у білінгвальних школах. 1910 року Римо-Католицький єпископ Мішель Фаллон (Michael Fallon) зазначив, що через погану освіту населення провінції не здатне розмовляти ні французькою, ні англійською мовою на високому рівні [6, с. 113].

Питання білінгвальної освіти постало 1887 року, коли лідер опозиційної консервативної партії В. Мередіт (W. Meredith) поставив під сумнів якість функціонування білінгвальних шкіл і закликав до їх закриття. У відповідь О. Моват (O. Mowat), прем'єр-міністр провінції Онтаріо, підтримав розвиток білінгвальних шкіл у провінції, склавши чіткий список франкомовних підручників, необхідних для учнів [1, с. 80].

Допоки тиск опозиції на уряд О. Мовата посилювався, голова комісії, створеної 1889 року для дослідження якості роботи білінгвальних шкіл, Т. Жирардо (Th. Girardot) оприлюднив свій звіт, що стосувався білінгвальних шкіл провінції Онтаріо. Він зазначав, що близько 60 % білінгвальних шкіл досягли задовільних

результатів. Проте, допоки у цих школах існуватиме низький рівень викладання, батьки охочіше обиратимуть англомовні школи [2, с. 213]. Також у звіті за 1889 рік йшлося про те, що «У графстві Ессекс налічується 30 шкіл, у яких вивчають французьку мову, кожна з яких підлягала інспектуванню. Багато з них мало чим відрізняються від англомовних шкіл. У 12-ти таких школах англійська мова є мовою викладання; у 14-ти – англійську та французьку мови вивчають приблизно порівну; у чотирьох школах французька мова є основною мовою викладання, а англійська мова обмежена читанням та перекладом. Рівень цих шкіл можна прирівняти до звичайної англомовної сільської школи. Взявши знання англійської мови за основу класифікації, функціонування 17 шкіл можна оцінювати як «добре», шести – як «задовільне» і семи – як «незадовільне» [1, с. 67]. Звіт комісії схвалював традиційну практику білінгвальних шкіл, у яких франкомовні учні спочатку навчалися рідною мовою, а потім вже переходили на англійську.

Для зміцнення існуючих стандартів уряд запровадив нову освітню політику, відому під назвою «Постанова № 12», яка обмежила вивчення французької мови до 1 год./день для існуючих шкіл та дозволила впровадження французької мови в школах тих регіонів, у яких переважало франкомовне населення. 1890 року нове розпорядження обмежило вивчення французької мови у школах, в яких учні не розуміли англійської [3, с. 189]. Така умова для багатьох шкіл стала можливістю продовжувати надалі навчати дітей французькою мовою, що спричинило подальші суперечки та конфлікти.

Конфлікти щодо білінгвальних шкіл ґрунтувалися не тільки на мовному питанні, але й на релігійному. 1863 року уряд Об'єднаної Провінції Канади прийняв постанову, згідно з якою римо-католицькі платники податків мають право відкликати свої кошти, виділені на підтримку середніх шкіл, і направити їх на створення окремих навчальних закладів. До прийняття цієї постанови у деяких школах католицькі вчителі навчали виключно дітей-католиків [7, с. 267].

Дискусії щодо білінгвального навчання виникали переважно серед франкомовного населення. Частина франкомовного населення розглядала володіння англійською мовою як ключ до успіху в працевлаштуванні, інші ж переконували, що вивчення французької мови взагалі необхідно скасувати через її практичну непридатність та невживаність. Недоліками білінгвальних шкіл цього періоду часто були переповнені класи, низькооплачувані та некваліфіковані вчителі. Таким чином, до таких шкіл переважно ставилися як до «незадовільних».

Уряд провінції Онтаріо закрити конфесійні школи у 1846 році і запровадив систему провінційних шкіл. «Модель» шкільного навчання провінції Онтаріо була відтворена в Манітобі 1890 року і на північно-західних територіях 1892 року. Законодавча влада та судова система підтримували таку систему навчання всюди, де вона була впроваджена, адже її основною метою було створення єдиної англомовної нації, яка б визнавала британські цінності й авторитет. Інакше кажучи, обов'язкова світська шкільна система несла серйозну загрозу культурі франко-канадців, які проживали за межами провінції Квебек.

Після переходу шкіл під владу держави в провінції Альберта ради опікунів у франкомовних спільнотах відстояли право наймати та звільняти вчителів, а також контролювати навчальний процес у підвладних їм школах. У франкомовних спільнотах питання того, яку мову та культуру викладати в школах, викликало суперечки між державною владою та радами опікунів. Саме така ситуація виникла, коли французьку

мову продовжували вивчати у школах навіть після офіційної заборони у провінціях Альберта, Саскачеван та Манітоба [4, с. 80].

З початку ХХ ст. членами французьких культурних товариств Альберти обговорюється питання нехтування радою опікунів організації навчання французькою мовою у школах через те, що опікуни не усвідомлюють усієї своєї відповідальності та обов'язків. Церковна та професійна еліта через франкомовну пресу просили ради опікунів білінгвальних шкіл дотримуватися виконання своїх обов'язків і допомагати дітям зберегти їхню релігію та національну приналежність. Вони також закликали батьків обирати до опікунських рад лише відданих співвітчизників, які б приймали на роботу франкомовних католицьких вчителів [4, с. 65].

Більшість білінгвальних шкіл провінції Альберта знаходилися у сільськогосподарських регіонах, тож, як і в інших сільських школах, більша частина коштів на їх утримання надходила з місцевих податків. Бідні урожаї та низькі ціни на зерно суттєво впливали на формування шкільних бюджетів. У більшості випадків нестабільність надходжень призводила до того, що рада опікунів була неспроможна виплачувати вчителям заробітну плату та забезпечувати їм хороші умови праці. У таких випадках рада опікунів отримувала дозвіл від Департаменту освіти зменшити зарплату вчителів на 40–150 доларів та позичити гроші, щоб сплатити заборгованості. Через нестачу матеріального забезпечення білінгвальні школи не могли приваблювати та утримувати кваліфікованих білінгвальних учителів. Тож їм доводилось наймати нефранкомовних католицьких чи протестантських учителів, щоб залишатися відкритими [4, с. 66].

Розвиток білінгвальних шкіл у франкомовних регіонах стримувався шкільними інспекторами, основним завданням яких було здійснення контролю за процесом вивчення у середніх школах мови та культури домінуючої групи населення. 1885 року Департамент освіти провінції Онтаріо прийняв важливе рішення про обов'язкове викладання англійської мови в усіх школах. Кількість годин, яка виділялася для читання, правопису та граматики англійської мови, становила 2 год./день у 1- та 2-му класах і 4 год./день у 3- і 4-му класах [6, с. 112].

1883 року Дж. Росс (G. Ross) очолив Міністерство освіти в уряді О. Мовата (O. Mowat) провінції Онтаріо. Будучи вчителем за професією, він намагався вести прогресивну політику. У рік свого призначення на посаду Дж. Росс провів дослідження щодо кількості шкіл у провінції Онтаріо, які були виключно франкомовними. Таких виявилось 27. Прийнято постанову у 1895 р. про обов'язкове вивчення англійської мови в усіх школах, які знаходяться під юрисдикцією міністерства. Таким чином, кожного учня в провінції Онтаріо зобов'язали вивчати англійську мову. Ця вимога не суперечила правам учнів вивчати французьку мову, якщо це була їхня рідна мова. У таких випадках учні могли вивчати обидві мови. З впровадженням цієї постанови вимоги до знань з англійської мови були невисокими. Вводити у дію цю постанову спочатку починали у великих школах, в яких рада опікунів була спроможна найняти вчителя-білінгва.

Для перевірки якості навчання у франкомовних та німецькомовних школах було створено спеціальну комісію. Звіт був позитивним, хоча члени комісії зазначали, що для досягнення мети необхідно мати час та терпіння. Проте, як зазначалося, загальний прогрес був достатній. В округах провінції, в яких проживало англомовне населення, проблема започаткування білінгвальних шкіл спрощувалася. Наприклад, у

графстві Ессекс 12 шкіл використовували переважно англійську мову, 14 – англійську і французьку порівну, і лише в чотирьох школах французька мова слугувала основною мовою навчання [6, с. 114].

У східній частині провінції Онтаріо ситуація була менш оптимістична. Населення у цьому регіоні зазвичай складалося з окремих одномовних общин. Таким чином, школи, які створювалися, були виключно англо- або франкомовними. У такій ситуації становище англomовних мешканців, які проживали серед франкомовного населення регіону, було доволі складним. Проте ті школи, які використовували обидві мови для викладання навчальних дисциплін, запозичали методику білінгвальних шкіл провінції Квебек. Наприклад, зранку навчальні дисципліни викладалися французькою мовою, а по обіді – англійською.

Для підвищення ефективності навчання у білінгвальних школах було прийнято низку реформ, серед яких найбільш вдалою вважають ту, що обґрунтовувала використання рідної мови як засобу навчання. На основі цього правила будували свої білінгвальні навчальні програми більшість шкіл Канади цього періоду. Однак деякі освітяни відхиляли це правило, стверджуючи, що нерозумно вивчати одну мову за допомогою іншої.

Наприкінці XIX ст. провінція Манітоба не мала розвиненої системи освіти. У провінції поряд проживало англomовне, переважно шотландського походження, та франкомовне населення. Згодом у провінції Манітоба було створено Міністерство освіти для нагляду за усіма школами провінції. Міністерство освіти, як і в провінції Квебек, поділялося на два департаменти, один з яких займався протестантськими школами, інший – католицькими. На той час населення налічувало приблизно однакову кількість англо- та франкомовних мешканців. Проте до 1889 року кількість іммігрантів збільшила чисельність англomовного населення настільки, що стало можливим функціонування 629 протестантських і 90 католицьких шкіл [6, с. 110].

Що стосується інших неанглomовних мешканців, то серед німецькомовних поселень на півдні провінції Манітоба 1912 року були засновані справжні білінгвальні школи, тобто школи, в яких учні вчилися писати, читати і розмовляти двома мовами. Для впровадження такої білінгвальної системи навчання було застосовано суто науковий підхід. З першого року навчання німецькомовних дітей здійснювалося за допомогою англійської мови. Вже через кілька тижнів учні легко засвоювали матеріал англійською мовою. Німецьку мову також вивчали приблизно 1 год./день, а постійне її вживання на побутовому рівні підтримувало володіння двома мовами приблизно на однаковому рівні [6, с. 111].

Загалом у провінції Манітоба у 1915 році налічувалося 126 франко-англійських білінгвальних шкіл (234 вчителів, 7393 учня), 61 німецько-англійська білінгвальна школа (73 вчителів, 2814 учнів), 111 українсько-англійських і польсько-англійських білінгвальних шкіл (114 вчителів, 6513 учнів) [6, с. 113].

Висновки результатів дослідження. Отже, наприкінці XIX – на початку XX ст. у Канаді активно розвивалися білінгвальні школи у франкомовних, німецькомовних, українських та польських поселеннях. У цей період відбувалася значна імміграція людей з Норвегії, Швеції та Ісландії, проте новоприбулі поселенці вирішили навчати дітей у виключно англomовних школах, залишаючи за собою право використовувати рідну мову на побутовому рівні та в церкві. 1916 року уряд провінції Манітоба ухвалив закон, який зобов'язував батьків відсилати дітей віком 7–14 років до

середньої школи або впевнитися, що шкільна освіта поза межами середньої школи забезпечується на належному рівні. Таким чином, на той час у Канаді лише в провінції Квебек не було обов'язкової шкільної освіти.

Перспективи подальших розвідок. Перспективними напрямками подальших досліджень вважаємо розвідки у галуззі забезпечення білінгвальної освіти в Канаді.

Література

1. Cecillon J. D. Early Struggles for Bilingual Schools and the French Language in the Windsor Border Region, 1851–1910 / J. D. Cecillon // Queen's University Faculty of Education, 2009. – № 21. – P. 66–84.
2. Choquette R. Language and religion: a history of English-French conflict in Ontario / R. Choquette // University of Ottawa Press, 1975. – P. 213.
3. Choquette R. L'Ontario Francais, Historique / R. Choquette // Editions Etudes Vivantes, 1980. – P. 189.
4. Mahe Y. Bilingual School District Trustees and Cultural Transmission: The Alberta Experience, 1892–1939 / Y. Mahe // Queen's University Faculty of Education, 1997. – № 9. – P. 65–82.
5. Official Bilingualism in Canada: History and Debates [Electronic resource]. – Mode of access: <http://mapleleafweb.com/features/official-bilingualism-canada-history-and-debates#history>
6. Sissons C. B. Bi-lingual Schools in Canada / C. B. Sissons // Victoria College, 1917. – P. 110–114.
7. Walker F. A. Catholic Education and Politics in Ontario: A documentary study / F. A. Walker // Catholic Education Foundation of Ontario, 1985. – P. 267.

Ю. И. ШИЙКА, ассистент

Национальный университет «Львовская политехника», МОН Украины
ул. С. Бандеры, 12, 79013, г. Львов, Украина
Julia-shyika@ukr.net

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ БИЛИНГВАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В КАНАДЕ В XIX – НАЧАЛЕ XX ВЕКА

Аннотация. Выполнен анализ развития билингвального образования в Канаде. Период исследования составляет XIX – начало XX века. Изучена и проанализирована научно-педагогическая литература, посвященная проблемам развития билингвального образования в англоязычных странах, а также исследованы особенности развития двуязычного обучения в Канаде за данный промежуток времени. Установлено, что билингвальные школы в Канаде активно развивались в XIX – начале XX века. Изложены основные проблемы и недостатки двуязычных школ XIX – начала XX века, а также описаны религиозные и политические препятствия, возникавшие на пути создания билингвальных школ.

Ключевые слова: билингвальное образование, двуязычное обучение, билингвальная школа, школьная система, франкоязычное население, школьный комитет, двуязычные учителя, политика образования.

J. I. SHYIKA, assistant teacher
Lviv Polytechnic National University,
Ministry of Education and Science of Ukraine
12 Stepana Bandery Str., Lviv, 79013, Ukraine
Julia-shyika@ukr.net

PECULIARITIES OF BILINGUAL EDUCATION DEVELOPMENT IN CANADA IN THE 19th – EARLY 20th CENTURY

Abstract. *The analysis of bilingual education development in Canada has been carried out. The period of the research is the 19th – early 20th century. Scientific pedagogical literature concerning problems of bilingual education development in English speaking countries has been analyzed. Peculiarities of bilingual education development in Canada have been examined. Advantages and disadvantages of the bilingual school of that period have been characterized. It has been defined that the effectiveness of the bilingual schools often suffered from overcrowded classes, underpaid and unqualified teachers and constant rate of student absenteeism. The political and religious impact on the development of bilingual schools in Canada has been determined. In the middle of the 19th century it was stated that due to the ineffective bilingual schools ill-educated population was incapable of speaking adequate English or French. In order to improve educational effectiveness and prevent further struggles between Rome-Catholics and Protestants confessional school were replaced by compulsory and secular schools. It has been summarized that bilingual schools in Canada have been actively developing in the 19th– early 20th century. This development resulted from concern about cultural, moral and political behavior, from changing concepts of childhood and family and from the general reorganization of society into institutions.*

Key words: bilingual education, bilingual study, bilingual school, schooling system, francophone, trustee, bilingual teachers, educational policy.

Bibliography

1. Cecillon J. D. Early Struggles for Bilingual Schools and the French Language in the Windsor Border Region, 1851–1910 / J. D. Cecillon // Queen's University Faculty of Education, 2009. – № 21. – P. 66–84.
2. Choquette R. Language and religion: a history of English-French conflict in Ontario / R. Choquette // University of Ottawa Press, 1975. – P. 213.
3. Choquette R. L'Ontario Francais, Historique / R. Choquette // Editions Etudes Vivantes, 1980. – P. 189.
4. Mahe Y. Bilingual School District Trustees and Cultural Transmission: The Alberta Experience, 1892-1939 / Y. Mahe // Queen's University Faculty of Education, 1997. – № 9. – P. 65–82.
5. Official Bilingualism in Canada: History and Debates [Electronic resource]. – Mode of access: <http://mapleleafweb.com/features/official-bilingualism-canada-history-and-debates#history>.
6. Sissons C. B. Bi-lingual Schools in Canada / C. B. Sissons // Victoria College, 1917. – P. 110–114.
7. Walker F. A. Catholic Education and Politics in Ontario: A documentary study / F. A. Walker // Catholic Education Foundation of Ontario, 1985. – P. 267.